

Nyt fra Sprognævnet

2001/2 juni

Indhold

- [Tema: Nyt komma](#)
 - [Tidens tegn](#)
 - [Kommaer på vægten](#)
 - [Fejlene der blev væk](#)
 - [Nyt komma - kort](#)
 - [Kend dine ledsætninger](#)
 - [Misforståelser og fakta](#)
 - [Prøv selv!](#)
 - [En tillægsgevinst](#)
 - [Et tegn blandt andre](#)
 - [Læs videre](#)
-

Tema: Nyt komma

Dette nummer af Nyt fra Sprognævnet er et temanummer om det nye kommasystem som blev indført i 1996. Det havde inden da været debatteret og afprøvet under navnet "enhedskommaet", men blev officielt anerkendt med Retskrivningsordbogen, 2. udg., og fik det officielle navn *nyt komma*. Nyt komma har siden været det som Dansk Sprognævn anbefaler.

Temanummeret er et led i en informationskampagne om det nye komma. Formålet med kampagnen er at forny og forstærke interessen for det nye kommasystem og at understrege at det er et komma som det lønner sig at tage i brug.

Helt kort kan det nye komma beskrives som et "grammatisk pausekomma". Det er et system hvor kommaerne sættes efter faste grammatiske regler, men hvor der sættes færre, og mindre flertydige, kommaer end i det traditionelle system. Det ligger desuden tæt på kommateringen i andre nordiske sprog, i romanske sprog og i engelsk.

Det danske sprog er andet og mere end skriftsproget. Og skriftsproget er andet og mere end tegnsætningen. Og tegnsætningen er andet og mere end kommaerne. Det er Sprognævnet helt på det rene med. Men det rokker ikke ved værdien af et funktionelt og udtryksfuldt kommateringssystem. Tag imod det nye komma, brug det, vær med til at gøre dansk en smule bedre!

Tidens tegn

Det er et tidens tegn at det nu igen er legitimt at interessere sig for sproglig kvalitet. Men et af de områder hvor tingene fortsat får lov til at sejle i det danske skriftsprog, er overset og dog vigtigt: kommaerne. Mange skribenter og undervisere føler sig tilsyneladende hævet over den slags fra den sproglige småtingsafdeling - til skade for læserne.

Vejen frem er et hensigtsmæssigt kommasystem. Dansk Sprognævn har spillet ud med et sådant, det såkaldte *nye komma*.

1948-eksemplet

Det nye komma blev indført i 1996 og har allerede vundet en ikke ubetydelig udbredelse. Blandt dets brugere er fx nogle kommuner, Ombudsmandens kontor og en række tidsskrifter og blade. Når man skal forsøge at vurdere om udbredelsen er opløftende eller nedslående, er det nærliggende at se på hvor hurtigt retskrivningsreformen af 1948 blev accepteret af brugerne. Det var ved den reform vi fik indført små begyndelsesbogstaver i substantiver (navneord), bogstavet *å* for *aa* og datidsformerne *kunne*, *skulle*, *ville* for *kunde*, *skulde*, *vilde*.

Hvad pressen vedrører, gik et enkelt dagblad (Vejle Amts Avis) over til de små bogstaver umiddelbart efter at Hartvig Frisch 13. januar 1948 havde meddelt offentligheden sine planer; og da retskrivningsbekendtgørelsen var udstedt 22. marts samme år, gik Aftenbladet, Land og Folk, Vestkysten og den socialdemokratiske presse helt over til den nye retskrivning. Andre aviser accepterede kun delvis de nye regler på dette tidspunkt (Politiken, Ekstra Bladet, Information, Kristeligt Dagblad), og først i 1956 indførte den konservative presse (Berlingske Tidende, stiftstidenderne mfl.) de små bogstaver og *kunne*, *skulle*, *ville*. Så sent som i 1958 var der stadig 12 dagblade der brugte den gamle retskrivning, og først i 1965 gik den sidste avis (Ærø Folkeblad) over til den nye retskrivning.

Om nogen påfaldende omstillingsvillighed var der altså ikke tale. På denne træge baggrund er det næppe udtryk for naiv optimisme at tro at det nye komma med tiden bliver det almindeligt brugte.

To systemer det ene anbefales

Kommaet er det hyppigste tegn og markerer et mindre skel i en tekst end punktum og semikolon (se også "Et tegn blandt andre", s. 15). Ligesom de andre tegn skal det sættes rigtigt, men i Danmark er vi i den specielle situation at der siden 1918 har været to rigtige måder at sætte komma på. Indtil 1996 kunne man vælge mellem *pausekomma* og *grammatisk komma*. Mens pausekommaets funktion var at afspejle de små pauser der i det

talte sprog gøres mellem de mindste betydningsafsnit, brugtes grammatisk komma i vid udstrækning til at afgrænse grammatisk definerede ledsætninger. Et eksempel på det sidste er: *Jeg hører, du har problemer*, hvor der er kryds og bolle to gange og derfor sættes komma.

Med andenudgaven af Retskrivningsordbogen i 1996 blev pausekommaet afløst af et såkaldt *nyt komma*. Dette kommasystem er udarbejdet af Henrik Galberg Jacobsen, professor i nordiske sprog ved Syddansk Universitet. Det grammatiske komma blev bevaret under betegnelsen *traditionelt komma*. Der er altså stadig valgfrihed mellem to kommatyper, men Dansk Sprognævn anbefaler at man bruger den nye. Når Sprognævnet på trods af denne præference ikke forsøgte at afskedige det traditionelle grammatiske komma, skyldtes det at en sådan beslutning ville have krævet stort vovemod. Den såkaldte majonæsekrig i sommeren 1985, udløst af indførelsen af *majonæse, krem, remulade, resurse* mfl. som valgfri former ved siden af *mayonnaise, creme, remoulade, ressource*, havde vist at selv beskedne og velbegrundede justeringer af dansk retskrivning kan udløse en eksplosion af protester.

Faste regler med grammatik

De regler der gælder for det nye komma og det traditionelle, er i altovervejende grad de samme (se nærmere s. 8-9). For begge systemer gælder det at reglerne er faste, og at der bygges på en grammatisk analyse. Forskellen mellem dem er at der i det nye system normalt kun sættes komma efter en ledsætning og ikke før en ledsætning. Denne forskel kan illustreres med et afsnit fra statsministerens nytårstale 1999. Heri er der brugt traditionelt komma:

Måske har vi glemt, hvad vi inderst inde godt ved - at velfærd ikke er noget, der automatisk kommer med posten. Det kræver, at der er orden i økonomien, at den, der kan, yder en indsats.

Med nyt komma ser dette afsnit således ud:

Måske har vi glemt hvad vi inderst inde godt ved - at velfærd ikke er noget der automatisk kommer med posten. Det kræver at der er orden i økonomien, at den der kan, yder en indsats.

Som det fremgår, svarer der til seks traditionelle kommaer kun to nye, og denne forskel er stort set repræsentativ. Som følge af reglen om at der normalt kun sættes komma efter ledsætninger, sættes der efter det nye system langt færre kommaer end efter det traditionelle. Fordelen herved er at man slipper af med de mange 'tomme' kommaer, der har tendens til at fragmentere en tekst (se også "Kommaer på vægten", s. 6).

De fleste sprogfolk lader til at være enige med Dansk Sprognævn i at anvendelse af det nye komma resulterer i en mere hensigtsmæssig opdeling af tekster i informationsenheder end det traditionelle. Som helhed har reaktionen på det nye komma imidlertid ikke været påfaldende entusiastisk. Omkring dets indførelse fremkom en del protester. Nogle af disse skyldtes dog misforståelser. Til trods for at det nye komma er lige så regelbundet som det traditionelle, mente man at det ikke fulgte faste regler. Og selv om det nye komma er grammatisk funderet, blev det opfattet som ugrammatisk. (Se også "Misforståelser og fakta", s. 11).

Med det nye system sætter man ikke længere komma omtrent som i tysk og de slaviske sprog. Men kan man sætte nyt dansk komma, kan man ved hjælp af nogle få enkle overgangsregler også sætte engelsk komma (se "En tillægsgevinst", s. 14). Også den kommatering der bruges i de store romanske fremmedsprog, bliver det lettere at tilegne sig.

Entydighed

Det nye komma bruges som nævnt af Ombudsmandens kontor, og hertil knytter der sig et forhold af særlig interesse. I juridisk sprog er entydighed af afgørende betydning, og hvad entydighed angår, kommer man med det traditionelle komma sommetider til kort. En traditionelt kommateret sætning som "De gamle, der er afhængige af deres folkepension, er nu ved at være bekymrede" er dobbeltydig, for den kan være et udsagn enten om alle gamle eller om nogle af dem. I det nye system er denne uklarhed fjernet, for efter det skrives der "De gamle, der er afhængige af deres folkepension, er nu ved at være bekymrede" hvis det er alle gamle der menes, og "De gamle der er afhængige af deres folkepension, er nu ved at være bekymrede" hvis det kun er en undergruppe af gamle der henvises til. I den første af disse sætninger er der tale om en veldefineret undtagelse fra hovedreglen om at der kun sættes komma efter en ledsætning: Der sættes komma foran en relativsætning (henførende sætning) hvis den har karakter af et indskud eller en tilføjelse og ikke indsnævrer betydningen af det substantiv den viser tilbage til. Ligesom man sætter komma både før og efter andre parentetiske indskud, som fx i "To unge mænd, sønner af den afdøde, stod i baggrunden", sættes der altså komma både før og efter indskudte parentetiske relativsætninger. At sondre mellem de to nævnte betydninger (alle gamle og nogle gamle) er langt fra uvæsentligt, og det gøres da også med kommatering i de romanske sprog, i engelsk og i norsk og svensk. (Se også "Parentetisk", s. 13).

Dansk Sprognævn har uddannet et såkaldt Flyvende Kommakorps. Siden foråret 1997 har en kommandogruppe bestående af fem specialuddannede danskstuderende holdt foredrag og kurser for lærere, produktionsvirksomheder, reklamebureauer, forlag mv. De reaktioner korpset hidtil har fået, er overvejende positive, og interessen for det nye komma lader ikke til at være faldet.

Vaner er svære at ændre, og en del danskere vil nok slå sig i tøjret før de udskifter ét korrekt system med et andet. Det er derfor især gennem skolen den nye kommatering skal finde sin almindelige udbredelse. Elever der begynder i folkeskolen, har naturligvis ingen forudfattede meninger om tegnsætning, så dem er det uproblematisk at undervise i den kommatering Sprognævnet anbefaler. Denne undervisning er allerede i gang, og der foreligger efterhånden en del materialer til brug i folkeskolen og senere (se nærmere s. 15).

I gymnasiet undervises der nu både i ny og traditionel kommatering, og ved studentereksamen i dansk stil er der valgfrihed mellem de to systemer.

Lettere?

Når det nye komma kan anbefales, er det fordi det er et bedre komma end det traditionelle. Om det også er lettere at lære, er derimod ikke sikkert. I nogle henseender

er risikoen for fejl klart formindsket. For eksempel er det besværligt at huske at der ikke skal sættes traditionelt komma foran *at* og *der* i eksempler som "Han lærte *at* læse russisk på to måneder" og "Jeg ved ikke, hvem af dem *der* gjorde det". (Se også "Fejlene der blev væk", s. 7). På den anden side har det nye system også sine vanskeligheder, fx at der kun skal sættes ét komma i eksempler af typen "Hvis udstillingen stadig er åben når I kommer, tager vi derud og ser den".

Mit eget skøn er at den nye kommatering som helhed er lettere at lære end den traditionelle. Hvad indlæringsarbejdet angår, skal det tilføjes at det nye komma ikke vil være noget væsentligt problem for dem der er godt hjemme i traditionel tegnsætning. Og der er allerede nu flere spændende lærebøger.

I nogle debatindlæg er Sprognævnet blevet opfordret til at skære igennem og afskedige det traditionelle komma. Det kan nævnet imidlertid ikke gøre på egen hånd. I lov om Dansk Sprognævn af 14. maj 1997 står der ganske vist at nævnet gennem Retskrivningsordbogen fastlægger dansk retskrivning, men der står også at ændringer af principiel karakter kræver godkendelse af kulturministeren efter indhentet udtalelse fra undervisningsministeren. Og afskaffelse af den traditionelle kommatering må betragtes som en ændring af principiel karakter. Når tiden er moden til det, kan Dansk Sprognævn altså kun foreslå at situationen med to konkurrerende kommasystemer bringes til ophør. At et sådant principielt forslag vil blive stillet, er forventeligt. Indtil da må nævnet nøjes med at anbefale det nye komma.

Den tyske forfatter Oliver Hassenkamp (1921-87) har skrevet: "Følg med tiden! Men kun når den også er det værd". Hvad kommatering angår, er tiden det afgjort værd. Det nye komma er så godt og gedigent et tilbud at man med sindsro kan tage imod det.

Litteratur: Nikolaj Elf mfl.: Nyt komma - en situationsrapport fra Det Flyvende Kommakorps. *Mål & Mæle* 4, 1998, s. 22-27. Erik Hansen og Kirsten Rask: *Sætning, komma - kommasætning*. Hans Reitzels Forlag 1998. Henrik Galberg Jacobsen: *Sæt nyt komma*. Dansk lærerforening 1996 (2. udg., 2001). Henrik Galberg Jacobsen: 1948-reformen - og før og efter. I: Erik Hansen og Jørn Lund (red.): *Det er korrekt*. Hans Reitzels Forlag 1998, s. 9-45.

Niels Davidsen-Nielsen

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Kommaer på vægten

Her er først en tekst med korrekte traditionelle kommaer:

Traditionelt komma (uvægtet)

En undersøgelse, der blev offentliggjort for kort tid siden, viste, at omkring 25 % af de børn og unge, som er anbragt på åndssvageforsorgens institutioner, er psykotiske, hvilket betyder, at de har mulighed for større indlæring, og at de har brug for mere undervisning, end der gives de åndssvage børn og unge.

Men et komma er ikke bare et komma. De skel i teksten som de ni forskellige kommaer angiver, er ikke af samme slags. Kommaerne vejer ikke det samme der er mere substans i nogle end i andre. En vægtning på grundlag af grammatik og frasering giver dette resultat:

Nogle vejer så lidt at selv en fintmærkende kommavægt nægter at skelne mellem dem og de blanktegn (ordmellemlum) der i øvrigt står mellem de enkelte ord. Disse "luftkommaer" er nedenfor markeret med en enkelt streg: |. Andre kommaer "fluevægtskommaerne", markeret med || giver et beskedent, men dog registrerbart udslag. Atter andre er der mere gods i: |||. Og et enkelt sværvægtskomma |||| tynger som var det næsten et punktum:

Traditionelt komma (vægtet)

En undersøgelse | der blev offentliggjort for kort tid siden ||| viste || at omkring 25 % af de børn og unge | som er anbragt på åndssvageforsorgens institutioner ||| er psykotiske |||| hvilket betyder || at de har mulighed for større indlæring ||| og at de har brug for mere undervisning | end der gives de åndssvage børn og unge.

I de nye kommaregler er de luftigste kommaer skåret væk (| og ||). Tilbage er kun de kommaer der både vejer og betyder noget (||| eller ||||):

Nyt komma (vægtet)

En undersøgelse der blev offentliggjort for kort tid siden, viste at omkring 25 % af de børn og unge som er anbragt på åndssvageforsorgens institutioner, er psykotiske, hvilket betyder at de har mulighed for større indlæring, og at de har brug for mere undervisning end der gives de åndssvage børn og unge.

Kommaet er nu blevet et egentligt interpunktionstegn. Det har fået en klarere profil blandt de øvrige tegn og afspejler bedre end før sammenhænge og skel i en skreven tekst, svarende til frasering og pauser mv. i det talte sprog. I tekster med nyt komma skal man ikke se bort fra nogle kommaer og bide mærke i andre, men man kan regne med at de kommaer der står der, også er deres vægt værd.

HGJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Fejlene der blev væk

Sætningerne nedenfor er kommateret efter traditionel kommatering. Men der er fejl i dem alle. Hvad er der galt?

(Løsninger står sidst i artiklen).

1. Den der ikke vil høre, må føle.
2. Det virker nærmest som om, anmelderen ikke selv har set stykket.
3. Når jeg ikke har reageret før, er det fordi, jeg har været bortrejst.

4. Hun lovede, at ringe senere.
5. Hun er efterhånden lige så høj, som Lises 3 år ældre søster.
6. Find ud af hvem af de nye medlemmer, der ikke har fået besked.
7. Tak for Deres brev af 1.11.2000 hvori De beder om priser på regnslag og gummistøvler.

Der er utvivlsomt en del af Nyt fra Sprognævnets læsere der har fundet alle fejlene, og som ikke selv ville begå dem. Men der er ikke desto mindre tale om udbredte fejl i tekster med traditionel kommatering. De kan findes i fx aviser, blade, bøger, universitetsopgaver, breve fra myndigheder og firmaer. Og ikke sjældent i tekster der er læst korrektur på, og som er skrevet af folk der ellers ikke laver retskrivningsfejl, og som mener at de behersker den traditionelle kommatering.

Alle syv fejl kan forklares som misforståelser af den traditionelle kommaregel om at der skal sættes komma foran en ledsætning. Denne regel gælder ikke for det nye komma, og de viste fejlmuligheder er dermed lige så stille forsvundet ud af systemet. Med nyt komma ser sætningerne således ud:

1. Den der ikke vil høre, må føle.
2. Det virker nærmest som om anmelderen ikke selv har set stykket.
3. Når jeg ikke har reageret før, er det fordi jeg har været bortrejst.
4. Hun lovede at ringe senere.
5. Hun er efterhånden lige så høj som Lises 3 år ældre søster.
6. Find ud af hvem af de nye medlemmer der ikke har fået besked.
7. Tak for Deres brev af 1.11.2000 hvori De beder om priser på regnslag og gummistøvler.

Det nye komma er ikke indført med det primære formål at gøre det lettere at sætte komma. Men hovedformålet har været at få et kommasystem med et mere funktionelt og et mindre flertydigt komma. At det så samtidig fjerner grundlaget for en række sejlivede kommafejl, er blot yderligere en fordel ved det nye komma.

Løsninger (traditionelt komma):

- (1) Der mangler et komma foran *der*.
- (2) Kommaet skal stå foran *som om*.
- (3) Det sidste komma skal stå foran *fordi*.
- (4) og (5) Der skal ikke være komma i sætningen.
- (6) Kommaet skal stå foran *hvem*.
- (7) Der skal være komma foran *hvori*.

HGJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Nyt komma - kort

Det nye kommasystem kan kort formuleres i syv regler der faktisk også gælder for det traditionelle komma. Det nye er at der *ikke skal komma foran ledsætninger* (bisætninger) i almindelighed, men kun hvis de er parentetiske (se regel 5).

1. I opremsninger

Sæt komma i opremsninger, dvs. hvor der kunne have stået et *og*, et *men* eller et *eller*:

Han købte sild, ost og mælk.

Det var et kort, udbytterigt møde.

2. Ved tilføjelser

Sæt komma ved forklarende og præciserende tilføjelser:

I julen rejser vi væk, fx til Rom.

Han håndterede grejet, herunder vaffeljernet, som en uddannet kok.

NB! Også en ledsætning kan stå som tilføjelse med komma foran sig, fx *Vi skal, uanset om det regner eller ej, være klar kl. 4.* (Se også regel 5).

3. Mellem helsætninger

Sæt komma mellem helsætninger:

Der lød et brag, og døren gik op.

Det kan være farligt, for i stormvejr slår bølgerne op over molen.

NB! Helsætninger er sætninger der ikke er led i andre sætninger, og de kan som regel stå alene, fx *Der lød et brag*. De indeholder ofte ledsætninger, fx *Der lød et brag som vækkede alle*. Der sættes først komma når en helsætning (med ledsætninger) er helt slut: *Der lød et brag som vækkede alle, og døren gik op.*

4. Efter ledsætninger

Sæt komma efter en ledsætning (bisætning):

Når solen skinner, bliver jeg glad.

Jeg lagde mærke til at svalerne fløj lavt, og at det allerede småregnede.

De beboere som har betalt for meget, får pengene tilbage snarest.

NB! Ledsætninger er sætninger der er led i andre sætninger (se også "Kend dine ledsætninger", s. 10). En ledsætning står tit som sidste led i en anden ledsætning. I den slags tilfælde skal der altså først sættes komma efter den sidste ledsætning, dvs. når ledsætningen er helt slut:

Skønt man siger det bliver regn, tager vi af sted.

Skønt man siger det bliver regn når svalerne flyver lavt, tager vi af sted.

5. Foran parentetiske ledsætninger

Sæt komma foran en ledsætning hvis du (næsten) lige så godt kunne have sat den i parentes:

Forleden spurgte min makker, der ellers ikke interesserer sig for fugle, om jeg ikke syntes svalerne fløj lavt. (= Forleden spurgte min makker (han interesserer sig ellers ikke for fugle) om jeg ikke syntes svalerne fløj lavt).

Han optrådte roligt, om end han ikke var helt tryk ved situationen.

NB! Komma er sjældent afgørende for meningen. Så i tvivlstilfælde kan man følge hovedtendensen og undlade at sætte komma foran ledsætningen.

6. Ved apposition

Sæt komma omkring appositioner (forklarende tilføjelser) der står parentetisk:

Den største danske å, Gudenåen, løber gennem Silkeborg. (Men: Den store danske å Gudenåen).

NB! Se også "Parentetisk", s. 13.

7. Foran *men*

Sæt komma (eller et andet tegn) foran *men*:

*Hotellet var billigt, men elendigt.
Det er et emne som mange kender til, men kun få vil tale om.*

HGJ

Husk at lade være

Efter de nye regler sættes der normalt ikke komma foran ledsætninger:

Man venter at det bliver regnvejr.

Kender I ham der står derovre?

Jeg har købt den bog som du anbefalede.

Jeg har købt den bog du anbefalede.

Hun spurgte om vi ville med.

Vi forstår ikke hvad der er sket.

Hun for sammen da uret ringede.

Vi bliver hjemme hvis det regner.

Jeg har bestilt den bog som du sagde jeg skulle læse.

Vi tager af sted skønt man siger det bliver regnvejr.

Vi tager af sted skønt man siger det bliver regnvejr når svalerne flyver så lavt som de gør i dag.

Se også regel 5 overfor.

Genvej til nyt komma

Sådan kan man gå fra traditionel kommatering til næsten korrekt ny kommatering. Jo flere trin, jo tættere kommer man på korrekt nyt komma.

1. Lad være med at sætte komma foran *at*, *der*, *som* og *hv*-ord (*hvis*, *hvem*, *hvad*, *hvilken*, *hvornår*, *hvorfor* osv.).

2. Lad være med at sætte komma foran udeladt *at* eller *som*.
3. Lad være med at sætte komma foran *at*-forbindelser som *efter at*, *for at*, *inden at*, *uden at*, *ved at*.
4. Lad være med at sætte komma foran *da*, *end*, *fordi*, *før*, *førend*, *inden*, *indtil*, *mens* (i betydningen 'samtidig med'), *når*, *om*, *selvom*, *siden*, *skønt*, *som om*, *til*.
5. Behold de kryds og bolle-kommaer der står foran *og*, *men*, *eller* og *så*.
6. Behold de kommaer der står foran *der*, *som* og *hv*-ord mv. hvis der næsten lige så godt kunne have stået en parentes eller en tankestreg.
7. Behold også bare de kommaer der står foran *idet* (i betydningen 'fordi'), *mens* (i betydningen 'derimod'), *om end* og *således at*.

Hvis det er usikkert om der skal sættes komma eller ej, så lad være.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Kend dine ledsætninger

Grammatiske vink

For at kunne sætte korrekt komma både nyt og traditionelt skal man kunne kende en ledsætning (bisætning).

Analysemetoden

En ledsætning er en sætning der er led i en anden sætning. Ledsætninger kan kendes på at de både (1) indeholder et verbal (udsagnsled, "bolle") + et subjekt (grundled, "kryds") og (2) er fx subjekt, objekt (genstandsled) eller adverbial (biled) i en anden sætning:

At han er så sjusket (subj.), *har altid ærgret mig*. (Jf. *Hans sjuskeri* *har altid ærgret mig*).

Alle så *at han kom for sent* (obj.).

Det var mørkt *da vi tog hjem* (adv.).

Selvom det var mørkt da vi tog hjem (adv.), *gik vi til fods*.

Som i det sidste eksempel kan en ledsætning (her: *da .. hjem*) også være led i en anden ledsætning (her: *Selvom .. hjem*). En ledsætning er altså først slut når dens sidste ledsætning er slut. Se også nedenfor under "Ekko-prøven".

Ikke-prøven

En sætning der kan have et *ikke* foran verbalet, er en ledsætning:

Han håber *at hun (IKKE) kommer*.

Selvom det (IKKE) regnede, *tog vi bussen*.

Jeg har købt den jakke jeg (IKKE) fortalte dig om.

Nogle ledsætninger kan også ligesom helsætninger have *ikke* efter verbalet, men det spiller

ingen rolle her. Hovedsagen er at ledsætninger **kan** have *ikke* før verbalet det kan helsætninger ikke.

Ekko-prøven

Dér hvor en foranstillet ledsætning slutter, kan man tit indsætte et sammenfattende "ekko-ord" (fx *så, da, han, den, de*):

Mens vi var i Grækenland, (DA) var der ingen smalle steder.

Den bog du anbefalede mig, (DEN) har jeg allerede købt.

Selvom det var mørkt da vi skulle hjem, (SÅ) gik vi til fods.

Signalordsprøven

De fleste ledsætninger starter med et af følgende småord, der altså fungerer som signaler for ledsætninger:

at, som, der, hv-ord (hvem, hvad, hvilken, hvornår, hvorfor osv.), da, efter at, end, fordi, eftersom, før, førend, inden, indtil, mens, når, om, hvorvidt, hvis, dersom, såfremt, selvom, skønt, medmindre, som om, idet, så at, således at.

En del af ordene, fx *at, som* og *der*, bruges dog også til andet end til at indlede ledsætninger, så signalordsprøven er temmelig usikker hvis den bruges alene.

HGJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Misforståelser og fakta om det nye komma

Misforståelse:

"De nye kommaregler er ikke faste regler sådan som de traditionelle er det."

Faktum:

De nye kommaregler er helt faste regler på samme måde som de traditionelle (se reglerne i Retskrivningsordbogen, 2. udg., 1996, § 45-54, og i "Nyt komma kort", s. 8-9). Man kan altså ikke vælge at sætte komma eller lade være sådan som man i visse tilfælde kunne efter reglerne for pausekomma. Hvis man kan sætte komma på to forskellige måder, så er det fordi der er en betydnings- eller udtaleforskel, ligesom i de traditionelle regler:

Han kom som sædvanlig for sent.

Han kom, som sædvanlig, for sent.

Misforståelse:

"Det nye komma er ikke et grammatisk komma."

Faktum:

Det nye komma er et grammatisk komma i samme forstand som det traditionelle komma er

det. Begge systemer bygger på en grammatisk analyse af sætningen. Forskellen er blot at der efter de nye regler normalt *ikke* sættes komma *foran* en ledsætning (bisætning), men kun *efter* en ledsætning ("Nyt komma kort", regel 4).

Misforståelse:

"De nye kommaregler er mere komplicerede end de traditionelle regler."

Faktum: Ja og nej.

I visse tilfælde sættes der, også efter de nye regler, komma foran en ledsætning, nemlig hvis den er en forklarende og præciserende tilføjelse eller står parentetisk ("Nyt komma kort", regel 2 og 5):

Vi gennemfører, uanset hvordan vejret bliver, programmet som planlagt.

Det kan siges at være en ekstra vanskelighed i de nye regler, for det er en skelnen der ikke er mulig efter de traditionelle regler.

Til gengæld har de nye kommaregler fjernet grundlaget for en række næsten uudryddelige fejl i tekster med traditionelt komma, fx "Vi ved ikke hvem af dem, der kommer", "De lod som om, de sov", "Han lovede, at undersøge sagen snarest muligt". Samtidig slipper man for nogle af det gamle systems vanskeligheder, fx om kommaet skal stå foran præpositionen (forholdsordet) eller foran *at* i forbindelser som *efter at*, *uden at*, *ved at*, fx

Hun er nervøs ved, at døren er ulåst
Hun er nervøs, ved at døren er ulåst.

Efter de nye regler sættes der slet ikke komma i den slags tilfælde, fx

Jeg ved ikke hvem af dem der kommer.
Hun er nervøs ved at døren er ulåst.

Misforståelse:

"De nye kommaregler er meget sværere at lære end de traditionelle."

Faktum:

Det er svært at tro på. Det er klart at det kan være besværligt at gå fra ét kommasystem til et andet. Og det er lige så klart at når man først har lært et system og synes at man kan det, så kan motivationen til at lære et nyt være begrænset. Men de nye regler er ikke mere komplicerede end de traditionelle, så der er ingen grund til at tro at de skulle være vanskeligere at lære.

Misforståelse:

"De nye kommaregler medfører en risiko for uklarhed og flertydighed i udtrykket, og det er et alvorligt problem, især i juridiske tekster."

Faktum:

Det forholder sig omvendt. Nyt komma giver en klarere opdeling af teksten og kan udtrykke nuancer som traditionelt komma ikke kan. Og hvis påstanden var rigtig, ville

juridiske tekster på fx fransk, engelsk, norsk og svensk være uklare og flertydige, for på disse sprog bruger man kommaregler der ligger tæt på de nye danske.

Misforståelse:

"Den traditionelle kommasætnings opdeling af sætningen i mindre dele er en fordel for svage læsere, for de har svært ved at overskue større sætningsdele på en gang."

Faktum:

Det er tænkeligt at det faktisk forholder sig sådan, men der er ikke foretaget nogen undersøgelse af det. Ud fra et rent grammatisk synspunkt forekommer det dog helt usandsynligt at de dele som det traditionelle komma deler sætningen op i, skulle være dem der passede bedst til dens indholdsmæssige struktur, og derfor kan den traditionelle kommasætning næppe være vejledende for læseren i særlig høj grad.

Der kan ikke gives noget entydigt svar i form af en læsepsykologisk undersøgelse på spørgsmålet om hvilket komma der er mest læservenligt, og det vil være nærmest umuligt at foretage en pålidelig undersøgelse af problemet fordi man ikke kan finde to grupper der har tilstrækkelig ensartede forudsætninger. Det forekommer dog mest sandsynligt at det vil vise sig at være det nye komma, for det opdeler sætningen på en måde der i store træk svarer til den indholdsmæssige opdeling.

OR

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Prøv selv

Sæt nyt komma i eksemplerne nedenfor.
Løsningerne står på næste side [nedenfor].

1

Vinden peb og sneen føg om hushjørnet.
Han ringede men der var optaget.
Vi skal hjem nu for klokken er mange.
Det er sent så nu skal vi hjem.

2

Jeg går hjem hvis det regner.
Hvis det regner slår jeg paraplyen op.
Når månen står op kan vi se igen.
Det blev koldt da solen gik ned.
Det er ikke sikkert at det passer.
Vi ved ikke om det er rigtigt.
At der er ugler i mosen er klart nok.
Han sagde at han ville komme i morgen.

Ser du lige efter brødristeren mens jeg laver kaffe?

Se dig for før du går ud på gaden.

Før du går ud på vejen skal du se dig for.

Familier med børn der er under 18 og med lav indkomst har fortrinsret.

3

Han siger at han ikke var der da vi kom.

Det er klart at han ikke kunne vide hvad der var sket.

Hvis du tror du er noget så er der noget du har misforstået.

Det var godt du sagde at jeg skulle læse den bog.

Den bog du sagde at jeg skulle læse var rigtig god.

4

Hvem har lovet at det ville gå godt og at der ikke kunne ske uheld?

Hvis vejret bliver godt og hvis vi får tid så skal vi på landet.

Den bog der står på listen og som han ikke har læst endnu ligger der.

5

Værelset var billigt men godt.

Han var streng men ikke uretfærdig.

Middagen var dyr men meget lækker.

Hotellet var fornemt men der var kedeligt.

6

Han brugte værktøjet især stemmejernet som en professionel.

Han kom som sædvanlig for sent.

7

Direktør Peter Sørensen udtaler at ...

Direktøren Peter Sørensen udtaler at ...

8

Kaniner der er planteædende har det svært om vinteren.

Ræve der spiser kød har det bedre.

Dyr der er planteædende har det svært om vinteren

Folk der bor i huse har det fint men de der bor i telt fryser ofte.

Den fås i kæmpe gigant og familie.

Det norske flag er rødt hvidt og blå.

Løsninger

1("Nyt komma kort" (s. 8-9), regel 3)

Vinden peb, og sneen føg om hushjørnet.

Han ringede, men der var optaget.

Vi skal hjem nu, for klokken er mange.

Det er sent, så nu skal vi hjem.

2 (regel 4)

Jeg går hjem hvis det regner.

Hvis det regner, slår jeg paraplyen op.

Når månen står op, kan vi se igen.

Det blev koldt da solen gik ned.

Det er ikke sikkert at det passer.

Vi ved ikke om det er rigtigt.

At der er ugle i mosen, er klart nok.

Han sagde at han ville komme i morgen.

Ser du lige efter brødristeren mens jeg laver kaffe?

Se dig for før du går ud på gaden.

Før du går ud på vejen, skal du se dig for.

Familier med børn der er under 18, og med lav indkomst har fortrinsret.

3 (regel 4)

Han siger at han ikke var der da vi kom.

Det er klart at han ikke kunne vide hvad der var sket.

Hvis du tror du er noget, så er der noget du har misforstået.

Det var godt du sagde at jeg skulle læse den bog.

Den bog du sagde at jeg skulle læse, var rigtig god.

4 (regel 4)

Hvem har lovet at det ville gå godt, og at der ikke kunne ske uheld?

Hvis vejret bliver godt, og hvis vi får tid, så skal vi på landet.

Den bog der står på listen, og som han ikke har læst endnu, ligger der.

5 (regel 7)

Værelset var billigt, men godt.

Han var streng, men ikke uretfærdig.

Middagen var dyr, men meget lækker.

Hotellet var fornemt, men der var kedeligt.

6 (regel 2)

Han brugte værktøjet, især stemmejernet, som en professionel.

Han kom, som sædvanlig, for sent (*eller*: Han kom som sædvanlig for sent).

7 (regel 6)

Direktør Peter Sørensen udtaler at ...

Direktøren, Peter Sørensen, udtaler at ...

8 (regel 5)

Kaniner, der er planteædende, har det svært om vinteren.

Ræve, der spiser kød, har det bedre.

Dyr der er planteædende, har det svært om vinteren.
Folk der bor i huse, har det fint, men de der bor i telt, fryser ofte.

9 (regel 1)

Den fås i kæmpe, gigant og familie.
Det norske flag er rødt, hvidt og blå.

OR

[Til indholdsfortegnelsen](#)

En tillægsgevinst

Hvis man har lært at sætte nyt komma, bliver arbejdet med at lære sig (britisk) *engelsk kommatering* meget lettere. Stort set behøver man kun at skrive sig følgende forskelle bag øret:

1. Sæt komma efter et ikke-sætningsformet indledende adverbial (biled) når dette står med en vis vægt og/eller er langt:
Unlike most nations, Britain has no written constitution.
2. Sæt ikke komma efter en ikke-parentetisk relativsætning (henførende sætning):
The honour which you do me() is too great.
3. Sæt ikke komma foran sidste led i en opremsning når de sideordnede led er sætninger:
Lisa speaks French, Juliet speaks Italian() and I speak Spanish.
4. Sæt ikke komma foran *but* medmindre dette ord sammenføjer to helsætninger eller indleder et parentetisk indskud:
They are poor() but proud.

Da engelsk er vor tids internationale hjælpesprog, siger det sig selv at beherskelse af skriftligt engelsk, herunder tegnsætning, er et stort aktiv.

ND-N

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Et tegn blandt andre

Det vigtigste tegn er *punktum*. Det er den grænsepæl der viser hvilke ord der hører til samme helsætning. Man kan skrive brugbare tekster uden komma og kolon og spørgsmålstegn mv. Uden punktum går det slet ikke.

Næstvigtigst er *komma*. Det er svært at undvære i opremsninger og ved forklarende og præciserende tilføjelser og mellem helsætninger inden for et punktum. Se regel 1-3 på side 8. Inden for helsætningen rammer de nye kommaer præcist de naturlige ophold der oftest er efter ledsætningerne.

Semikolon er det lille punktum eller det store komma. *Spørgsmålstegn* og *udråbstegn* er punktummer der spørger eller undrer sig eller giver ordrer. *Kolon* peger pædagogisk fremad og forklarer. *Tankestreg* og *parentes* signalerer fremhævelse og indskud. *Anførelstegn* lægger afstand. Osv.

Sammen danner tegnene et fint system af udtryksmidler. Et system hvor også kommaet er ved at falde på plads.

HGJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Læs videre

Sætning, komma kommasætning. Af Erik Hansen og Kirsten Rask. Dansk Sprognævns skrifter 26. Hans Reitzels Forlag 1998. 47 s. + interaktiv diskette med øvelser udviklet af Nexus Kommunikation A/S (programmet findes også på Dansk Sprognævns hjemmeside, www.dsn.dk).

Sæt nyt komma. Regler, grammatik, genveje og øvelser. 2. udgave. Af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 25. Danstlærerforeningen 2001. 80 s.

Nyt komma. Regler i kort form og øvelsesprogram til pc'en. Dansk Sprognævns hjemmeside, www.dsn.dk.

Retskrivningsordbogen. 2. udgave. Aschehoug 1996, § 45-54.

Komma hvornår og hvorfor? En debatbog om kommatering. Redigeret af Henrik Galberg Jacobsen og Mogens Gradenwitz. Dansk Sprognævns skrifter 20. Danstlærerforeningen 1993. 217 s.

Det nye komma: regler og opgaver. Af Morten Overgård Nielsen. Gyldendal Undervisning 1996. 56 s.

"Komma", i *Politikens Håndbog i Nudansk*, 3. udgave, 1997, s. 215-240.

Nyt dansk komma: en let fattelig vejledning. Af Stefan Hestnes. Hestnes 1996. 16 s.

Tegnsætning. Af Niels Holck. Alinea 1998. 64 s.

[Til indholdsfortegnelsen](#)
